

Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті

«Агробиология» факультеті

«Тұқымтану» пәнінен дәріс сабағы

№6 Дәріс

Тұқымды тазалаудың сұрыптаудың ғылыми негіздері. Тұқымның ірілігі және оның маңызы.

Тұқымды көлеміне аэродинамикалық ерекшелігі, пішініне сыртқы бетіне қарай тазалау тәсілдері. Серпінділігіне қарай тазалау, өзіндік салмағына, механикалық беріктігіне, түсіне ірілігіне қарай тазалау

А.ш.ғ.к қауымдастырылған профессор Досжанова Айнур Серикбайқызы

Тұқымды тазалау және сұрыптау

Тұқымды сұрыптау ғылымы өсімдік өндіктерінің сапасын арттырудың негізгі әдісі болып табылады. Тұқымның ірілігі, аэродинамикалық ерекшеліктері, пішіні және сыртқы беті бойынша тазалау тәсілдері әртүрлі. Серпінділік, өзіндік салмағы, механикалық беріктігі, түсі және ірілігіне қарай сұрыптау процесі жүргізіледі.

Селекция: Жаңа сорттар құру

Селекция — өсімдіктердің жаңа сорттарын және будандарын құру ғылымы мен қызметі. Селекцияның міндеті ауыл шаруашылығы өндіктерін ең төменгі өзіндік құнмен өндіру. Генетика заңдарын білу мутацияның шоғырлануын мақсатты түрде басқаруға, крест нәтижелерін болжауға және будандарды дұрыс таңдауға мүмкіндік береді. Қазіргі селекция бидайдың 10 мыңнан астам түрін құруға, микроорганизмдердің жаңа штамдарын алуға мүмкіндік туды.

Сорттар түрлері және олардың ерекшеліктері

Таза желілік сорттар

Өзін-өзі тозаңдандыратын өсімдіктің ұрпағы негізінде жасалған, тұрақты белгілері бар.

Гибридті сорттар

Төзімді өсімдіктерді іріктеу арқылы жасалған, жоғары өнімділігі бар, бірақ тұрақты емес.

Клон сорттары

Вегетативті түрде таралған өсімдіктер, жоғары тұрақтылығы және біркелкілігі бар.

Гибридтер арнайы таңдалған ата-аналық формаларды кесіп өту арқылы алынады. Жеміс дақылдарының сорттары әдетте клон сорттары болып табылады және вегетативті түрде таралады.

Қарқынды типтегі сорттар

Қарқынды типтегі сорттар — жоғары агрофондағы тиімділік көрсететін, жоғары өнімділігі бар өсімдіктер. Бидайдың қарқынды түрінің сорттары келесі параметрлерге сәйкес болуы керек: өнімділік 80-120 ц/га, астық сапасы "күшті" түрі, тұруға төзімділік толық, сабағының биіктігі 60-80 см, жоғары агрофонға жауап беру. Жеміс дақылдарының қарқынды түрі спурлар деп аталады.

Сорттарды сипаттау және сортоведение

Сорттық белгілер

Сорттарды ерекшелендіретін морфологиялық, биологиялық және шаруашылық-құнды белгілер кешені. Сандық белгілер өлшеу арқылы анықталады (биіктігі, тұқым саны), сапалық белгілер сапалық бағалау қажет (түсі, консистенция).

Сортоведение

Сорттарды сипаттау, анықтау және зерттеу ғылымы. Сорттар белгілі бір ауылшаруашылық технологиясының аясында жасалады және оған бейімделген. Сорттарды сипаттау кезінде шарттарды көрсету керек.

Тұқым шаруашылығының міндеттері және жүйесі

Тұқым шаруашылығы — ауыл шаруашылығының мамандандырылған саласы. Бірінші міндеті — сұрыпты тұқымдарды жаппай көбейту және оларды өндіріспен қамтамасыз ету. Екінші міндеті — жоғары қасиеттерді сақтау. Қазіргі уақытта әрбір шаруашылық өзінде осы дақылдардың тұқым шаруашылығын ұйымдастыруға міндетті, өздерін тұқыммен қамтамасыз ету және сақтандыру қорларын құру (15-20%).

Сұрыпты тұқымның азаю себептері

1 Механикалық бітелу

Дақылдар мен арамшөптердің қоспасы, тазалау машиналарында шығару қиын.

2 Биологиялық бітелу

Басқа тұқымдармен және дақылдармен тозаңдану нәтижесінде қоспалар пайда болады.

3 Зиянкестер мен аурулар

Әсіресе берілетін аурулармен зақымдану сорттық сапасын төмендетеді.

4 Мутациялар

Кенеттен пайда болатын өзгерістер әдетте жабайы қайтару түрінің теріс сипатына ие.

Тұқым сапасын жақсарту әдістері

Сортты жақсарту таңдаулары — тұқым сапасын жақсартудың негізгі әдісі. Сорттарға тән ең жақсы өсімдіктер таңдалады және жоғары сапалық өнім алу үшін ұрпағын тексеру және көбейту жүргізіледі. Қосымша интраорталық крестер, жоғары сұрыпты агротехника, ірілігі мен толыққандылығына машиналық іріктеу қолданылады. Элиталық тұқымдарды өсіру ең қиын және жауапты кезең болып табылады.

Тұқымның сорттық және егістік сапасы

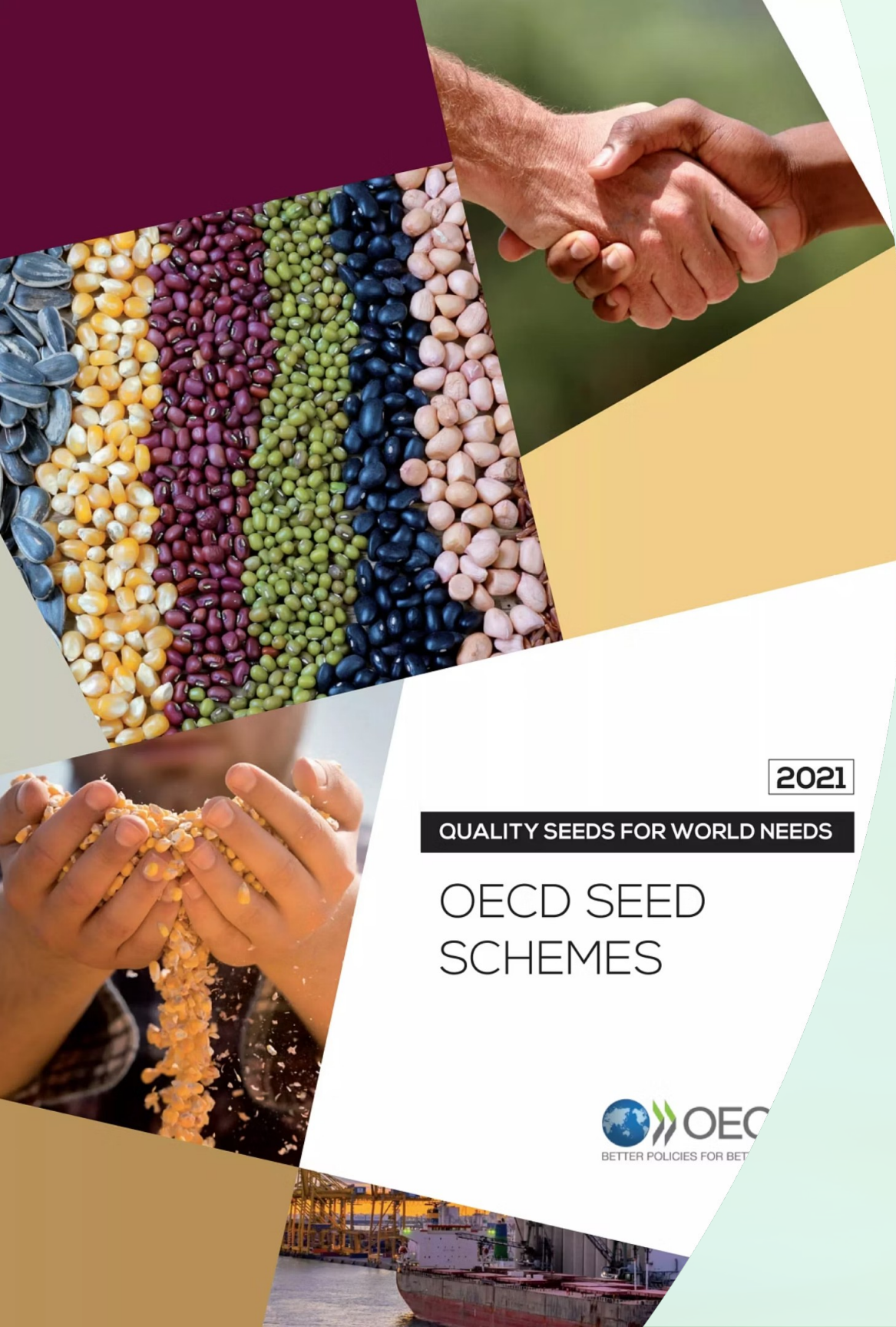
Сорттық сапа

Тұқым белгілі бір сорт керек-жарақтарына сәйкестігі және басқа сорттардың қоспасының болмауы.

Гиперсортность — осы сорттың тұқымдарының пайыздық құрамы. 100% сорттық тазалық қажет, элиталық тұқымдарда кем дегенде 99,7%.

Егістік сапа

Тұқымның толыққанды көшет беру қабілеті. Негізгі көрсеткіштері: тазалық, өну энергиясы, өну, 1000 тұқымның салмағы (40 грамнан төмен емес), ылғалдылық, ластану, зиянкестер мен аурулармен инфекция.

Элиталық тұқымдар және бақылау жүйесі

Элиталық тұқымдар — осы сорттың ең жақсы тұқымдары, одан әрі көбею үшін. Қатаң талаптар: жоғары өнімділік, 100% сорттық тазалық, 1-сыныптан төмен емес егу сапасы, тұқым арқылы берілетін зиянкестер мен аурулардың болмауы. Мемлекеттік бақылау апробация арқылы жүргізіледі. Шаруашылықішілік бақылау әрбір шаруашылықта жүргізіледі, негізгі құжат — тұқымдарды есепке алу кітабы. Элиталық өсіру ғылыми ұйымдардың басшылығымен жұмыс істейтін тәжірибелі мекемелерге жүктелген.

2021

QUALITY SEEDS FOR WORLD NEEDS

OECD SEED
SCHEMES

